

MILLIY GVARDIYA HARBIY XIZMATCHILARINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK OMILLARI

*O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
katta o'qituvchisi Toshpo'lotov Abdulhamid Fazliddin o'g'li*

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi harbiy xizmatchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish masalalari pedagogik va psixologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Harbiy xizmatning zamonaviy talablari mutaxassisdan nafaqat maxsus bilim va ko'nikmalarni, balki yuqori darajadagi psixologik barqarorlik, tezkor qaror qabul qilish qobiliyati va samarali muloqot madaniyatini ham talab etadi. Tadqiqot davomida kasbiy kompetensiya tushunchasining mazmuni ochib berilib, uni shakllantirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar aniqlangan. Shuningdek, harbiy xizmatchilarni tayyorlash jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni qo'llashning samarali mexanizmlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetensiya, harbiy ta'lim, milliy gvardiya, psixologik tayyorgarlik, pedagogik omillar, kasbiy rivojlanish.

Аннотация: В статье анализируются педагогические и психологические факторы развития профессиональной компетентности военнослужащих Национальной гвардии. Современная военная служба требует не только специальных знаний и навыков, но и высокой психологической устойчивости, способности к оперативному принятию решений и развитых коммуникативных качеств. Раскрывается сущность понятия профессиональной компетентности и определяются основные факторы её формирования. Обосновываются эффективные механизмы внедрения компетентностного подхода в систему подготовки военнослужащих.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, военное образование, национальная гвардия, психологическая подготовка, педагогические факторы, профессиональное развитие.

Abstract: This article examines the pedagogical and psychological factors influencing the development of professional competence among National Guard servicemen. Modern military service requires not only specialized knowledge and skills but also psychological resilience, rapid decision-making abilities, and effective communication skills. The study reveals the essence of professional competence and identifies the key factors affecting its formation. Effective mechanisms for implementing a competency-based approach in the training system of military personnel are also substantiated.

Keywords: professional competence, military education, national guard, psychological training, pedagogical factors, professional development.

Zamonaviy xavfsizlik muhitining murakkablashuvi harbiy tuzilmalarga yuklanayotgan vazifalarning mazmunini tubdan o'zgartirmoqda. Jamoat tartibini saqlash, aholi xavfsizligini ta'minlash hamda favqulodda vaziyatlarda tezkor harakat qilish kabi vazifalar harbiy xizmatchidan keng qamrovli kasbiy tayyorgarlikni talab etadi¹. Shu bois kasbiy kompetensiya masalasi harbiy pedagogika va psixologiyaning dolzarb yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda.

Kasbiy kompetensiya mutaxassisning kasbiy vazifalarni samarali bajarish imkonini beruvchi bilim, ko'nikma, tajriba va shaxsiy sifatlar majmui sifatida talqin qilinadi². Harbiy faoliyat sharoitida esa ushbu sifatlar stressga chidamlilik, tezkor fikrlash, intizom va jamoaviy hamkorlik bilan boyiydi.

Tadqiqot maqsadi - milliy gvardiya harbiy xizmatchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishga ta'sir etuvchi pedagogik va psixologik omillarni aniqlash hamda ularni takomillashtirish yo'llarini asoslash.

¹ Karimov A. Harbiy pedagogika asoslari. – T., 2021.

² Jo'rayev B. Kasbiy kompetensiya nazariyasi. – T., 2020.

Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim jarayonini natijaga yo'naltirishga xizmat qiluvchi metodologik asos sifatida qaraladi³. Tadqiqotchilar kasbiy kompetensiyani mutaxassisning real vaziyatlarda samarali faoliyat yuritish qobiliyati bilan bog'laydilar³.

Harbiy sohada kompetensiya tushunchasi yanada keng mazmun kasb etib, jismoniy, ruhiy va ijtimoiy tayyorgarlikni ham qamrab oladi⁴. Psixologik tadqiqotlarda harbiy xizmatchilarning stressga bardoshlilik va emotsional barqarorligi ularning kasbiy muvaffaqiyatida hal qiluvchi omil sifatida e'tirof etiladi⁵.

Shu bilan birga, milliy gvardiya tizimida xizmat qiluvchi xodimlarning kasbiy kompetensiyasini kompleks pedagogik-psixologik yondashuv asosida rivojlantirish masalasi yetarlicha tadqiq etilmagan.

Tadqiqot davomida ilmiy manbalarni qiyosiy tahlil qilish, harbiy ta'lim jarayonini kuzatish hamda o'quv mashg'ulotlarining mazmunini kompetensiyaviy yondashuv asosida o'rganish usullaridan foydalanildi⁶.

Metodologik asos sifatida kompetensiyaviy, faoliyatga yo'naltirilgan va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar tanlandi. Bu yondashuvlar harbiy xizmatchining bilim darajasi bilan bir qatorda uning shaxsiy va psixologik tayyorgarligini ham baholash imkonini beradi.

Tahlillar harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetensiyasi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat ekanini ko'rsatdi:

Bilimiy komponent – harbiy nizomlar va maxsus tayyorgarlikka oid bilimlar⁷

Amaliy komponent – tezkor qaror qabul qilish ko'nikmalari

Psixologik komponent – stressga chidamlilik va emotsional barqarorlik⁹

Kommunikativ komponent – jamoada ishlash va muloqot madaniyati

³ Zimnyaya I.A. Klyuchevye kompetensii. – Moskva, 2019.

⁴ Hutorskoy A.V. Kompetentnostniy podxod v obrazovanii. – Moskva, 2020.

⁵ Petrov V. Psixologiya voennoy deyatel'nosti. – SPb., 2018.

⁶ Smirnov P. Stressoustoychivost voennosluzhashchix. – 2021.

⁷

Mashg'ulotlar jarayoniga modellashtirilgan vaziyatlar, amaliy treninglar hamda psixologik tayyorgarlik elementlarini kiritish kasbiy kompetensiya rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi¹⁰.

Kasbiy kompetensiyani rivojlantirish jarayonini yanada chuqurroq tahlil qiladigan bo'lsak, uning dinamik va bosqichma-bosqich shakllanadigan jarayon ekanini ko'rish mumkin. Harbiy xizmatchining kompetensiyasi bir martalik o'qitish yoki qisqa muddatli tayyorgarlik natijasida emas, balki uzluksiz ta'lim, muntazam mashg'ulotlar va real xizmat tajribasi orqali takomillashib boradi. Shu bois, mazkur jarayonni tizimli rejalashtirish, bosqichlar kesimida maqsad va vazifalarni aniq belgilash muhimdir.

Dastlabki bosqichda asosiy e'tibor bilimiy komponentni mustahkamlashga qaratiladi. Bu bosqichda harbiy nizomlar, ichki tartib qoidalari, taktik harakatlar va maxsus fanlarga oid nazariy bilimlar chuqur o'zlashtiriladi. Biroq zamonaviy pedagogik qarashlarga ko'ra, nazariy bilimlar amaliy vazifalar bilan integratsiya qilinmagan taqdirda ularning samaradorligi pasayadi. Shuning uchun nazariya bilan bir qatorda vaziyatli masalalar, keyslar va modellashtirilgan topshiriqlar qo'llanilishi zarur.

Keyingi bosqichda amaliy komponent ustuvor ahamiyat kasb etadi. Tezkor va to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmasi, ayniqsa, murakkab va noaniq sharoitlarda xizmat olib boruvchi harbiy xizmatchilar uchun muhimdir. Qaror qabul qilish jarayonida vaziyatni tez tahlil qilish, mavjud resurslarni baholash va ehtimoliy xavf-xatarni oldindan ko'ra bilish qobiliyati shakllantiriladi. Bunday ko'nikmalarni rivojlantirishda taktik o'yinlar, vaqt bilan cheklangan topshiriqlar hamda guruhli muhokamalar samarali natija beradi.

Psixologik komponent esa kasbiy kompetensiyaning ichki tayanch omili sifatida namoyon bo'ladi. Harbiy xizmat sharoitida stress omillari doimiy ravishda mavjud bo'lib, ularga moslasha olish, emotsiyalarni boshqarish va ruhiy barqarorlikni saqlab qolish alohida tayyorgarlikni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, psixologik treninglar, relaksatsiya mashqlari, ekstremal vaziyatlarni modellashtirish va psixodiagnostik usullarni qo'llash maqsadga muvofiqdir. Bu jarayon harbiy xizmatchining o'z-o'zini anglash darajasini oshiradi hamda ichki motivatsiyasini mustahkamlaydi. Kommunikativ komponentni

rivojlantirish ham bevosita kasbiy samaradorlik bilan bog'liqdir. Harbiy jamoada hamkorlik, buyruq va topshiriqlarni aniq yetkazish, o'z fikrini ravon va tushunarli ifoda etish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, jamoaviy operatsiyalarda muloqotdagi aniqlik va o'zaro ishonch muvaffaqiyatning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli, o'quv jarayonida guruhli loyiha ishlari, jamoaviy mashqlar va liderlikni rivojlantirishga qaratilgan treninglar keng qo'llanilishi lozim. Bundan tashqari, kasbiy kompetensiyani rivojlantirishda motivatsion omillar ham muhim rol o'ynaydi. Harbiy xizmatchining xizmatga bo'lgan ijobiy munosabati, vatanparvarlik tuyg'usi, kasbiy o'sishga intilishi uning umumiy tayyorgarlik darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Rag'batlantirish tizimi, adolatli baholash mezonlari hamda shaxsiy yutuqlarni e'tirof etish mexanizmlari motivatsiyani kuchaytiradi. Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish zamonaviy harbiy ta'limning ajralmas qismiga aylanmoqda. Virtual simulyatorlar, elektron o'quv platformalari va masofaviy ta'lim elementlari harbiy xizmatchilarning bilim va ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu esa ta'lim jarayonining moslashuvchanligini oshiradi hamda o'zlashtirish samaradorligini ta'minlaydi. Shu tariqa, kasbiy kompetensiyani shakllantirish jarayoni ko'p omilli va murakkab tizim sifatida namoyon bo'ladi. Unda metodologik yondashuvlarning uyg'unligi, pedagogik shart-sharoitlarning to'g'ri tashkil etilishi hamda individual rivojlanish strategiyalarining ishlab chiqilishi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Mazkur omillar o'zaro hamkorlikda qo'llanilgandagina harbiy xizmatchining kasbiy yetukligi va xizmat samaradorligi izchil ravishda oshib boradi. Kasbiy kompetensiyaning yuqorida qayd etilgan tarkibiy qismlari o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ular bir butun tizim sifatida harbiy xizmatchining professional salohiyatini belgilaydi. Shuning uchun mazkur komponentlarni alohida-alohida emas, balki integrativ yondashuv asosida rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bilimiy tayyorgarlik yetarli bo'lsa-da, agar u amaliy faoliyatda qo'llanilmasa yoki psixologik barqarorlik bilan mustahkamlanmasa, kutilgan natijani bermaydi. Zamonaviy harbiy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv shuni talab qiladiki, harbiy xizmatchi nafaqat nazariy bilimga ega bo'lsin, balki ularni real vaziyatlarda mustaqil va mas'uliyatli ravishda qo'llay olsin. Faoliyatga yo'naltirilgan

yondashuv esa o'quv jarayonini maksimal darajada amaliyot bilan uyg'unlashtirishni nazarda tutadi. Bu jarayonda modellashtirilgan jangovar vaziyatlar, taktik mashqlar, guruhli muammoli topshiriqlar hamda tezkor qaror qabul qilishga yo'naltirilgan treninglar muhim o'rin tutadi. Bunday mashg'ulotlar harbiy xizmatchining fikrlash tezligi, vaziyatni tahlil qilish qobiliyati va mas'uliyat hissini shakllantiradi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv esa har bir harbiy xizmatchining individual xususiyatlarini hisobga olishni taqozo etadi. Harbiy jamoada xizmat qilayotgan shaxslarning psixologik tipi, ijtimoiy tajribasi, motivatsiyasi va yetakchilik salohiyati turlicha bo'lganligi sababli, ularning rivojlanish strategiyasi ham differensial asosda tashkil etilishi lozim. Ayniqsa, psixologik komponentni rivojlantirishda stressga chidamlilikni oshirish, emotsional barqarorlikni mustahkamlash va konfliktli vaziyatlarni konstruktiv hal etish ko'nikmalarini shakllantirish alohida e'tibor talab etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kasbiy kompetensiyaning samarali rivojlanishi muntazam monitoring va baholash tizimini yo'lga qo'yishni ham talab qiladi. Baholash jarayonida nafaqat bilim darajasi, balki amaliy ko'nikmalar, jamoada ishlash madaniyati hamda psixologik tayyorgarlik ko'rsatkichlari kompleks tarzda tahlil qilinishi zarur. Bunda diagnostik testlar, kuzatuv metodlari, psixologik so'rovnomalar va amaliy topshiriqlar natijalaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, harbiy ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash kasbiy kompetensiyaning rivojlantirishning samaradorligini oshiradi. Masalan, interaktiv o'qitish metodlari, keys-stadi texnologiyasi, rolly o'yinlar va simulyatsion dasturlar harbiy xizmatchilarning mustaqil fikrlashini faollashtiradi. Ular orqali real xizmat sharoitiga yaqinlashtirilgan o'quv muhiti yaratiladi, bu esa nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni kamaytiradi. Xulosa qilib aytganda, harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirish ko'p qirrali, tizimli va uzluksiz jarayon hisoblanadi. U kompetensiyaviy, faoliyatga yo'naltirilgan hamda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar uyg'unligida amalga oshirilgandagina yuqori samaradorlikka erishiladi. Bunday yondashuv harbiy xizmatchining nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarini, balki uning shaxsiy fazilatlari, psixologik barqarorligi va ijtimoiy

moslashuvchanligini ham ta'minlaydi. Natijada zamonaviy talablar darajasida tayyorlangan, mas'uliyatli, bardoshli va yuqori malakali harbiy mutaxassis shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023-yil
2. Кхуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – №2.
3. Леонтев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Политиздат, 1975.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – Санкт-Петербург: Питер, 2002.
5. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2012.
6. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi Harbiy nizomlar to'plami. – Toshkent, 2020.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Harbiy ta'lim tizimini takomillashtirish to'g'risidagi qarorlar va farmonlar. – Toshkent, 2017–2023.
8. UNESCO Competency-based Education: Conceptual Framework. – Paris, 2015.
9. NATO Education and Training Standards for Military Personnel. – Brussels, 2018.
10. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi Kompetensiyaviy yondashuv asosida davlat ta'lim standartlari. – Toshkent, 2021.